

פרדוקס ה-7 באוקטובר

אל"ם (מיל) ד"ר
שמואל גורדון

ה-7 באוקטובר נחשב ליום שחור בתולדות חיל האוויר עקב הכישלון הצורב בתקיפת מערך הטק"א הסורי ובגלל האבדות הכבדות שספג. מאמר זה חושף מה באמת עשה חיל האוויר באותו יום ומצביע על לקחים חשובים ממלחמה זו

משבר ה-7 באוקטובר

היום החמור במלחמה לא היה ה-8 באוקטובר – יום הכישלון של התקפת-הנגד בחזית הדרום, אלא יום קודם, כשהחזיתות היו פרוצות, המילואים טרם הגיעו, והסדיר נשחק. באותו יום כמעט שלא ניצבו כוחות בין צבאות סוריה ומצרים לבין "הקו הירוק" של ישראל, ורק חיל האוויר יכול היה לעמוד בפרץ הודות לכוננות ולמוכנות הגבוהות שלו.

התוכנית המבצעית לבוקר ה-7 באוקטובר תאמה את

התוכנית המבצעית לבוקר
ה-7 באוקטובר תאמה את
הדוקטרינה, שלפיה אמור
חיל האוויר להשמיד את
מערך הטק"א בטרם יעבור
לסיוע לכוחות היבשה

הדוקטרינה, שלפיה אמור חיל האוויר להשמיד את מערך הטק"א בטרם יעבור לסיוע לכוחות היבשה. מאחר שהמצב בחזית הדרום נראה חמור יותר, הופנה חיל האוויר לזירת התעלה.

חיל האוויר החל עם בוקר בהשמדת המערך המצרי של טילי קרקע-אוויר, אולם תוך כדי כך, כשהצלחה החלה להאיר לו פנים, נדרש להפנות את עוצמתו כנגד המערך הסורי של טילי קרקע-אוויר, שכן שר הביטחון והרמטכ"ל העריכו כי דרום רמת-הגולן עומדת ליפול לידי סוריה. חיל האוויר הוסט מריכוז הכוח נגד מערך הטילים המצרי בזירה הדרומית והחל במבצע מאולתר לתקיפת המערך הסורי של טילי קרקע-אוויר. עקב אילוצי הדרג המדיני והדרג הצבאי העליון לא הופעל חיל האוויר בהתאם

מאמר זה עוסק בהפקת לקחים ממלחמתו של חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים. משימות רבות – רבות מדי – הוטלו על חיל האוויר במלחמה זו. כוונתו של מאמר זה להציע כמה לקחים, שבחלקם הופקו ממלחמת יום הכיפורים ובחלקם עדיין מצפים לניתוח, להערכה וליישום. כדי למקד את הדיון ולמנוע התבדרות לעבר שפע נתונים, העלולים להקשות על הסקת מסקנות, מתרכז המאמר ביום אחד במלחמה – ה-7 באוקטובר. רבים וטובים סוברים כי חיל האוויר לא השיג תוצאות משביעות רצון במלחמת יום הכיפורים. אפילו ויצמן, אחד ממפקדיו לשעבר של חיל האוויר, הגיע למסקנה זו:

חיל האוויר לא התגבר על מערך הטילים
המצרי והסורי במועד הדרוש... ולא יכול היה
לשתף את עצמו בעוצמה הראויה בבלימת
האויב בשתי החזיתות... הטיל כופף במלחמה
הזאת את כנפו של המטוס – זו עובדה הראויה
ללימוד קפדני ולהפקת לקחים!

הביקורת על חיל האוויר לאחר מלחמת יום הכיפורים הייתה מצומצמת למדי, יחסית לביקורת החריפה שהוטחה בצבא היבשה, במודיעין, בשר הביטחון ובראש-הממשלה. גם אנשי חיל האוויר, בקבע ובמילואים, מילאו את פיותיהם מים כאשר נדרשה ביקורת כזו. ייתכן כי הודות ל"סיגירת השורות" נשמרו אחדות המאמץ והמוטיבציה באותן שנים של שיקום החיל ושל בנייתו לקראת התמודדות נוספת. אולם היום, לאחר 25 שנים, לאחר הניצחון על הטילים במבצע שלי"ג, לאחר שהתקדמו הרגישויות והאמוציות, ולקראת התמודדות אפשרית עם מערכים חדישים יותר של טילי קרקע-קרקע, הגיעה העת לנתח באובייקטיביות את הלחימה האווירית ביום השני למלחמה.

חוקר בתחומי ביטחון
לאומי, דוקטרינה
צבאית, טכנולוגיה
ובמיוחד לוחמה
אווירית

שלו.² תחושת הכישלון הייתה מובנת, אולם האם זה היה המצב? כדי להזכיר עד כמה היה המצב קריטי, נקרא את הערכת המצב של שר הביטחון בביקורו בפיקוד צפון בבוקר אותו יום:

לדוקטרינה של לוחמה נגד מערכים של טילי קרקע-אוויר, ואכן תוצאות תקיפת הטילים במבצע "דוגמן 5" היו עגומות. היה זה אחד הכישלונות הצורבים של חיל האוויר, שהשפיע עליו בהמשך

"פאנטום"

"...חזרתי לבור של
חיל האוויר
והוריתי לתקוף את
הגשרים. הם
הושמדו כולם
במחיר של 3
פאנטומים".

הגענו לפיקוד הצפון. השעה - 6 בבוקר. לדברי אלוף הפיקוד חקה ('צחק חופי'), כל החלק הדרומי של רמת-הגולן פרוץ. הסורים התגברו על כוחות חטיבת "ברק" והתקדמו בחלקה הדרומי של רמת-הגולן כמעט מחצית הדרך אל הירדן. גם "שכה שדמי" ודן לנר, שהיו בחפ"ק (חבורת פיקוד קדמית) שותפים לפסימיות של האלוף. לדברי "שכה", המצב "חמור ביותר", ואילו דן לנר הפטיר בשקט: "הלחימה בדרום הרמה נפסקה, ואנו הפסדנו. אין לנו במה לעצור אותם. כוחות שריון נוספים שלנו, מהמילואים, לא יוכלו לצאת לקראת הסורים אלא לקראת צה"ם".³

המלחמה ושנים רבות לאחריה. אומנם "מעז יצא מתוק", והטראומה של אותו מבצע הניבה את הניצחון על אותו מערך במלחמת של"ג, ברם התוצאה הייתה שמערך הטק"א הסורי לא נפגע, לא הושג חופש פעולה, ומטוסי הקרב המשיכו לספוג אבדות בעת שסייעו לכוחות השריון המעטים של ישראל ששרדו ברמת-הגולן.

השמדת מערכי הטק"א לא הייתה משימה בפני עצמה, אלא מכשיר ואמצעי כדי לאפשר למטוסי הקרב של ישראל חופש פעולה לשם בלימת עשרות אלפי החיילים שפלשו בהפתעה כמעט גמורה. המחיר ששולם היה גדול מאוד: כ-10% ממטוסי הקרב הופלו עד תום ה-7 באוקטובר, ומתוך כמאה מטוסים שאבדו במהלך המלחמה כולה, נפלו יותר ממחציתם בארבעת ימי הקרבות הראשונים. האבדות היו חמורות עד כדי כך, שחיל האוויר הודיע לרמטכ"ל כי החיל מתקרב אל "הקווים האדומים"

במהלך הביקור בחפ"ק פיקוד צפון דיווח חופי לדין: "בכל
אופן הכנו את גשרי הירדן לפיצוץ" [כדי למנוע מעבר שריון סורי
מערבה, לתוך הגליל].⁴
את המעמד בחפ"ק מתאר ישכה שדמי כך:

...כל רגע בוער. קפצתי ואמרתי: "משה [דין]... השאלה
היא: מה יהיה בעמק הירדן? בדמיה אין היום בקבוקי
מולוטוב - יש בקבוקי יו או בירה! הוא נדהם קצת
ואמר: "אז מה לעשות?" - לרדת ולארגן מיד קו שני
- את היישובים. הוא [דין] חשב רגע ואמר: "רד ותארגן
את עמק הירדן" זו הייתה השיחה באותו בוקר.⁵

בבוקר עדיין נראה המצב סביר, יחסית, בחזית הדרום, אולם
בצהריים נראה המצב גם בזירה המצרית גרוע ביותר. אומר דדו
לזאבי, שחזר מסיור בפיקוד הדרום יחד עם דין:

לפני שהגענו, ישבנו פה ועשינו בדיוק אותה תוכנית
עצמה. כבר אתמול נתתי פקודה
למורדש ואמרתי לו: צריך ל"צב קו על
המעברים.⁶

הגדרתו של דין למצב הייתה: "הבית השלישי בסכנה". הוא חזר על האמירה הזאת ביותר מהזמנות אחת, לא רק בהתייחסו לרמת- הגולן, אלא גם בהתייחסו לזירה המצרית.

הגדרתו של דין למצב הייתה: "הבית
השלישי בסכנה". הוא חזר על האמירה
הזאת ביותר מהזמנות אחת, לא רק
בהתייחסו לרמת-הגולן, אלא גם בהתייחסו
לזירה המצרית.⁷
על פי עדותו של רחבעם זאבי, שנלווה
לשר הביטחון, אמר דין: "בין תל-אביב
לאב-עגילה אין אפילו טנק אחד, וזהו חורבן
בית שלישי".⁸

בשובו מסיוריו בצפון ובדרום מסכם
דין עצמו את המצב החמור ב-7 באוקטובר:

הסכנה העיקרית שלנו כרגע - לא רק
אובדן שטח, אלא העיקר, שחיקת כוחנו.
יש לנו מספר מוגבל מאוד וקבוע של
טנקים ומטוסים, של שריונאים וטייסים.

אם כוחות צה"ל יוסיפו להישחק בלי להביא את המלחמה
לכלל הכרעה, תישאר ישראל חשופה להתקדמות
הצבאות הערביים ממזרח, מסוריה ואולי חף מירדן...
אני זוכר אי פעם דמגה וחרדה כזאת... עכשיו זה היה
משהו אחר לחלוטין... ישראל יכולה להיות צפויה

לבסוף אמר השר: "ממה אני מפחד יותר מהכול בתוך ליבני?
... אי אפשר יהיה פשוט להגן על ארץ ישראל".¹⁰
בשיחות פרטיות אומרת גולדה מאיר, כי אם יתמשך כל מה
שצופה דין, יחרב עליה עולמה, והיא לא תראה עוד טעם בחייה.¹¹

בתחילת הקרבות הופתעו הצבא וקברניטי המדינה לא רק
מעצם ההתקפה, אלא מתוצאותיה הראשוניות. הרושם הראשון
של כמה מהקברניטים היה כי נפרצו כל הגדרות. הערכת המצב
הייתה כי יש חשש חמור לכיבוש כל דרום רמת-הגולן על-ידי
הסורים, כיבוש כל השטח שבין תעלת סואץ למעברי המיתלה
והגידי וירידת כוחות לכיוון שארם א-שייח'. המנהיגות האזרחית
התערערה לחלוטין. דין היה שרוי "בהתמכרות לדיכאון",¹²
וגולדה הירהרה בהתאבדות.¹³ אין ספק, האויב הצליח להוציא
את הקברניטים משיווי משקלם. במצב זה רק חיל האוויר יכול
להציל את המדינה מסכנה לאומית קיומית מיידידת.¹⁴

הדרג המדיני והדרג הצבאי העליון דרשו מחיל האוויר
להקדים אחרון לראשון ולפעול נגד
הצבאות הפולשים לפני השגת עליונות
אווירית, בתנאי נחיתות חמורים, ללא
מידע ברור על מיקום הכוחות שאותם
נדרשו לתקוף וללא מטרייה אווירית
נגד מטוסי האויב. כאשר המערכת
האווירית פעלה נגד כוחות היבשה
ללא תנאים בסיסיים נדרשים, ללא
מודיעין, ללא מטרות לתקיפה, באופן
שלא התכוננה לקראתו, ללא אמצעים
מתאימים, לא ניתן היה לצפות
לתוצאות הנדרשות. הניגוד בין
דרישות הדרגים הגבוהים יותר לבין
צורכי זרוע האוויר עלול היה לגרום
לשחיקת הכוח האווירי ללא תוצאות
בשטח.

גם לקראת מלחמת ששת הימים
שררה אווירה קשה למדי. מפקדי צבא
היבשה חששו מאבדות כבדות, אם
יידרשו להבקיע באור יום, ולכן דרשו
לפתוח את המלחמה לקראת לילה.
לעומתם דרש חיל האוויר להתחיל את
המלחמה באור יום, כדי שיוכל להשיג עליונות אווירית בתוך
זמן קצר, ואחר כך יוכל לסייע לחימה ביבשה. למרות הדרישה
התקיפה של מפקדי כוחות היבשה הצליח חיל האוויר לשכנע
את מקבלי ההחלטות, ושעת ה"יש" נקבעה לשעות הבוקר. לא
כך היה הדבר ב-7 באוקטובר. ההוראות לחיל האוויר התעלמו
לחלוטין מהדוקטרינה האווירית.¹⁵

מטוסי חיל האוויר
בשמי רמת הגולן

● המשך ביצוע הגנת כוחות צה"ל ותקיפת שדות תעופה.

11:30

● תקיפת מערך הטק"א בסוריה.

● סיוע מסיבי ברמת-הגולן.

12:45

● הוראת הרמטכ"ל להסיט את חיל האוויר לגזרת התעלה.¹⁶

13:30

● סיוע אווירי מסיבי ברמת-הגולן למרות הטק"א.

● סיוע מסיבי בגזרת התעלה למרות הטק"א.

● המשך ביצוע הגנת כוחות צה"ל ותקיפת שדות תעופה.

מלוח זמנים זה עולה כי חיל האוויר הוסט ממשימה למשימה ומחזית לחזית בטרם הספיק להביא את עוצמתו לידי ביטוי. תיאור מקוצר זה של מבצעי חיל האוויר – בניגוד לדוקטרינה האווירית של ישראל – חושף רק מעט מזעיר מחוסר ההתאמה בין הדוקטרינה לבין הפעלת הכוח בפועל באותו יום עקב הנחיות מפורשות של הדרג המדיני והצבאי.

בשתי מלחמות – מלחמת ששת הימים ומלחמת של"ג – יכול היה חיל האוויר "לחתוך" ולהפסיק את המבצעים להשגת עליונות אווירית, כאשר נראה לו שהתועלת בהמשך המבצע עלולה לצאת בהפסדה. הוא קיבל את ההחלטות ואת האחריות באופן עצמאי ובאומץ רב. לעומת זאת במלחמת יום הכיפורים הופעל

הוראת הרמטכ"ל ושר הביטחון לחיל האוויר

בטרם נסיט מבט ביקורתי לעבר מבצעי חיל האוויר נציג את האופן שבו הפעילו הרמטכ"ל ושר הביטחון את חיל האוויר ב-7 באוקטובר:

01:00 החלטה על הפעילות בביקר:

● הגנה על כוחות צה"ל.

● תקיפת שדות תעופה במצרים ובסוריה.

● מטס הכנה לתקיפת טק"א במצרים ותקיפת הטק"א לאחר מכן.

● סיוע לכוחות היבשה עם יתרת הכוח.

05:30

● תחילת ביצוע המשימות בגזרה המצרית.

06:00

● הוראת שר הביטחון ולאחריו הרמטכ"ל להסטת המאמץ לסוריה.

● תחילת סיוע מסיבי ברמת-הגולן.

● סיום ביצוע מטס הכנה לתקיפת טק"א.

● אי-ביצוע תקיפת טק"א במצרים עקב המעבר לסוריה.

● הדוקטרינה של הצבא לא התאימה למלחמה שעתידה הייתה לפרוץ, אלא למלחמה הקודמת.

האם טענות אלה תקפות גם לגבי חיל האוויר? מאז מלחמת ששת הימים לא התעמת צבא היבשה עם צבאות ערב במבצעים גדולים, ולכן ציר ההתייחסות שלו היה, כנראה, המערכות הגדולות באותה מלחמה. לעומתו, התעמת חיל האוויר במבצעים גדולים וקשים נגד מערכים הולכים ומתחזקים של טילי קרקע-אוויר, שאחדים מהם אוישו על-ידי מפעילים רוסים מהשורה הראשונה.

טייסי החיל ומפקדיו יצאו ממלחמת ההתשה מודאגים מתוצאות העימות המתמשך עם מערכי הטק"א, ולכן היו רחוקים מלהיות שאננים. השנים שלאחר מלחמת ההתשה הוקדשו לפיתוח תורות לחימה ואמצעי לחימה, לביצוע תרגילים לאי-ספור ולעריכת דיונים וימי עיון במטרה אחת: לרכוש מחדש את היכולת להשיג עליונות אווירית במרחב האופרטיבי של צה"ל. הופעת טיל חדש – "סא-6" – הוסיפה וחידדה את מאמצי החיל. גם הבינוי המזורז של דירים למיגון מטוסים בשדות

הכוח האווירי על-ידי דרג המטכ"ל ושר הביטחון בניגוד לדוקטרינה האווירית, בניגוד לעקרונות, בניגוד לאימונים ולטקטיקות של חיל האוויר, ללא הבנה מעמיקה של יתרונותיו ושל חולשותיו.

חיל האוויר, כמו כל כוח צבאי, צריך פרק זמן מסוים כדי להביא לכלל מימוש את כוח האש שלו ולפגוע במספר מספיק של מטרות כדי להשפיע על שדה הקרב. אך כשפרק זמן אינו ארוך דיו, ואין די מסה קריטית של כוח אווירי, לא ניתן להשיג השפעה זו. ואכן התקיפות החלקיות של מערכי הטק"א בדרום ובצפון הוכיחו זאת. דוקטרינה אינה קדושה, ולפעמים מותר ואף חובה לסטות ממנה, כאשר התנאים מחייבים זאת. אולם התנאי להצדקת השינוי הוא התועלת שבו. במלחמת יום הכיפורים הייתה הסטייה שגויה: היא גרמה לאבדות כבדות ולא השיגה את השמדת הטק"א. חיזוקים לטענה זו הם ההצלחות של חיל האוויר כאשר החל להילחם לפי הדוקטרינה שלו.¹⁷ עד כאן באשר לאי-ההצלחה בתקיפת הטק"א. עתה יש להעמיק בבחינת התמונה הכוללת של פעילות חיל האוויר.

תפקידו המרכזי של חיל האוויר היה להגן על מדינת ישראל מפני התקפה מהאוויר. בה בעת היה עליו להלום במערכי הטק"א של האויב כדי לרכוש עליונות אווירית בשמי המערכה

טיל קרקע-אוויר SA-2

התעופה הערביים היה מקור לדאגה ולפעילות אינטנסיבית לגיבוש תורת לחימה ואמצעי לחימה גם יחד. גם טייסי היירוט לא נחו על זרי הדפנה של מלחמת ההתשה, שבה הופלו עשרות מטוסי אויב מול כל מטוס ישראלי שהופל. גם הם שיפרו מאוד את יכולתם, והדבר בא לידי ביטוי במלחמת יום הכיפורים. המסקנה המתבקשת מתיאור זה היא כי בחיל האוויר לא שררה שאננות, וכי העימות הקשה במלחמת ההתשה הכשיר את הקרקע לכריכות המחשבתית.

כוננות חיל האוויר למלחמה הייתה גבוהה: כבר בראש השנה,

כיצד התכונן חיל האוויר למלחמה

לאחר המלחמה הושמעו הטענות הבאות נגד צבא היבשה, נגד חיל המודיעין ונגד ההנהגה האזרחית:

- שררו שאננות כללית וביטחון עצמי מופרז.
- רמת הכוננות של הצבא הייתה נמוכה מדי.
- רמת ההתכוננות למלחמה הייתה גרועה.
- מחסני החירום לא תוחזקו כראוי.
- אימון היחידות – ובמיוחד של צבא המילואים – לא עמד בדרישות.

10 ימים לפני מלחמת יום הכיפורים, הוגברה הכוננות לקראת מתקפה ערבית אפשרית. יתר על כן, בבוקר יום הכיפורים ניצבו כל המטוסים וטייסיהם בכוננות לתקיפת שדות תעופה בסוריה. לפיכך גם אין תוקף לטענה בדבר כוננות נמוכה.

באשר לרמת ההתכוננות – לפי מיטב הידוע, המערך הלוגיסטי של חיל האוויר התכונן כראוי. לא היו טענות על ציוד חירום שלא הוחזק כראוי או על מחסור מיוחד בחלקי חילוף שנבע מהזנחה ומזלזול. נכון הוא שבמשך המלחמה נזקק חיל האוויר לרכבת אווירית, שהביאה לו מטוסי "סקיי הוק" ו"פנטום". אלא שהמחסור במטוסים נבע מקוצר משאבים או מאי-כוננות אמריקנית לספק מספר גדול יותר של מטוסים. לכן גם הטענה של התכוננות בלתי מספקת אינה מתאימה לחיל האוויר.

גם לא ניתן לטעון נגד חיל האוויר כי רמת האימונים שלו הייתה נמוכה. האימונים בשנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים היו אינטנסיביים, יסודיים ויצירתיים. מייד עם תום מלחמת ההתשה התרכזו המאמצים בהכשרה מזורזת של צוותים חדשים ולאחר מכן בקליטת מטוסי "פנטום" חדשים ובאימוץ תורות לחימה חדשות. למלחמה עצמה הגיעו הלוחמים לאחר אימונים ברמה גבוהה.

אחת הטענות נגד צבא היבשה הייתה כי הדוקטרינה שלו לא התאימה למלחמת יום הכיפורים. לעומת זאת הדוקטרינה האווירית עברה לאחר מלחמת ההתשה

תהליך אינטנסיבי של בחינה ושל עדכון. הדוקטרינה האווירית המעודכנת נשענה על אותם יסודות משחר ימי המדינה, אך הותאמה לאיומים ולתנאי הסביבה החדשים. אין מקום להיכנס לפרטיה של הדוקטרינה, ולכן יוזכרו רק עיקריה האופרטיביים, הקשורים לנושא הנדון כאן.

תפקידו המרכזי של חיל האוויר היה להגן על מדינת ישראל מפני התקפה מהאוויר. בה בעת היה עליו להלוך במערכי הטק"א של האויב כדי לרכוש עליונות אווירית בשמי המערכה. רק לאחר הריסת היכולת המבצעית של מערכי הטק"א ורכישת חופש פעולה אמור היה חיל האוויר לעבור להשמדת כוחות היבשה של האויב בהתאם לדרישות ולצרכים של כוחות היבשה של צה"ל.

עקב הכושר המוגבל של חילות האוויר של האויבים ובשל המיגון החזק של מטוסיהם בתוך דירי בטון הוחלט להשמידם באופן מתמשך באוויר ועל הקרקע. כמו כן, כאשר נדרש לכך,

אמור היה חיל האוויר להשמיד מטרות אסטרטגיות חיוניות בעומק שטח האויב.

מכיוון שמספר המטוסים באותה תקופה היה קטן למדי, הייתה חובה לרכז את מרבית הכוח למספר מצומצם של משימות ב־זמנית. לכן ההצלחה בכל משימה הייתה תנאי למעבר למשימה הבאה. זו הייתה הדוקטרינה האווירית בתמציתה ערב מלחמת יום הכיפורים. היא נדונה בדרגים הצבאיים והמדיניים ואומצה כדוקטרינה האווירית האופרטיבית של ישראל. דוקטרינה זו תורגמה לתורות לחימה ברמה הטקטית – תורות שתורגלו ונבחנו בדרכים שונות. הדוקטרינה ותורות הלחימה לא היו מענה אופטימלי לתנאים המיוחדים של מלחמת יום הכיפורים, אולם ייתכן שהיו מענה סביר למשימות של חיל האוויר.

מה ראמת עשה חיל האוויר ב־7 באוקטובר?

בתחילה יש להבהיר מה היו המשימות שהוטלו על חיל האוויר:

- הגנה על שמי המדינה מפני חדירת מטוסים וטילים של האויב.
 - השמדתו של מערך הטק"א הסורי בגולן ושל מערך הטק"א המצרי בגזרת תעלת סואץ.
 - סיוע לבלית המצב הצבאי הסורי והצבא המצרי שחדרו את קווי ההגנה של ישראל.
 - השמדת כוחות האוויר של שתי המדינות.
- האם מולאו משימות אלה כנדרש?

הגנת שמי המדינה והכוחות המתגייסים

שמי המדינה הוגנו היטב. לאחר מטס פתיחה, שבו הופלו כ־25% מהמטוסים שחדרו לעומק שטחנו, לא ניסו עוד חילות האוויר של מצרים ושל סוריה לחדור מעבר לאיזור החזית. כמו כן תיזכר ההצלחה בירוט הטיל מדגם "קלט" ששוגר לעבר תל-אביב. למרות מערכי הטק"א של האויב המשיך חיל האוויר להגן על הכוחות בקווי החזית ועל הגייסות שנעו אליה.

ב־34 השעות הראשונות למלחמה הופלו כ־80 מטוסי אויב. מספר זה מתקרב למספר ההפלות שהושג בכל מלחמת לבנון. ההישג של מלחמת יום הכיפורים הושג בתנאים קשים יותר, על-ידי מטוסים וטילים פחות טובים ובתנאים של נחיתות אווירית. משום מה עד כה איש לא נתן על כך את הדעת.

ב־34 השעות הראשונות למלחמה הופלו כ־80 מטוסי אויב. מספר זה מתקרב למספר ההפלות שהושג בכל מלחמת לבנון. ההישג של מלחמת יום הכיפורים הושג בתנאים קשים יותר, על-ידי מטוסים וטילים פחות טובים ובתנאים של נחיתות אווירית. משום מה עד כה איש לא נתן על כך את הדעת

תקיפת שדות תעופה

קרב הבלימה בצפון

הסיוע לבלימה בשתי החזיתות היה משמעותי ביותר. בבוקר ה-7 באוקטובר הייתה הערכת המצב של פיקוד צפון ביחס לדרום רמת-הגולן חמורה ביותר. לא נותרו כמעט כוחות קרקעיים לבלימה, והכוח היחיד, שיכול היה לבלום את הכוחות הסוריים השועטים לעבר עמק הירדן, היה חיל האוויר. דיון תיאר את ביקורו בפיקוד צפון:

"דעת' שהכוח היחיד שיכול לעכב את הכוחות הסוריים עכשיו הוא חיל האוויר. אסור לנו להחמיץ אף רגע. יש להפעילו כלא דיוח... העיקר - להפעיל את חיל האוויר,

במקביל ניסה חיל האוויר להרוס את חילות האוויר של סוריה ושל מצרים ואת התשתית שלהם על הקרקע באמצעות תקיפות חוזרות ונשנות של שדות תעופה ושל מתקני שליטה. בעקבות זאת הוסבו מרבית מטוסי היירוט של האויב להגנה על שמי מדינותיהם. החל מה-7 באוקטובר הוקדשו קרוב ל-90% מהגיחות של חילות האוויר של סוריה ושל מצרים להגנת על שדות התעופה שלהם, ורק מיעוט כמעט זניח הופעל לתקיפת כוחות צה"ל. למעשה, לאחר ה-7 באוקטובר "הוצאו מן המשחק" חילות האוויר של סוריה ושל מצרים.

סוללת טילי קרקע-אוויר מצרית במרחב פורט סעיד

מספר פלד, מפקד חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים, על אחד הרגעים הקשים במלחמה, שבו נאלץ להמחיש את נחישות חיל האוויר ומפקדו מול הרפיון שאחז בצמתי ההחלטה שמעליו:

המצרים בנו על התעלה 14 גשרים... החלו במטה הכללי בראשות סגן הרמטכ"ל לתכנן נסיגה ל-40 ק"מ מהתעלה. אני 'צאתי' ממרתף הדיכאון הזה, מהבור של 'הירוקים', בטריקת דלת ואימתי על כל הקצונה הבכירה: אם תמשיכו לתכנן נסיגה, אני אישית חוזר לכאן עם עוזי ויורה בכולכם. עד היום הטיח סביב דלת הבטון הזאת סדוק. חזרתי לבור של חיל האוויר והוריתי לתקוף את הגשרים. הם הושמדו כולם במחיר של שלושה פאנטומים.²²

ומשלים את התמונה הרמטכ"ל:

בשעה 16:30, בשובו אל 'הבור', שומע הוא מפי מפקד חיל האוויר על הצלחות נוספות... עכשיו מודיע פלד, כי במטס הראשון הצליחו לפגוע בשבעה מתוך ארבעה-עשר הגשרים שהניחו המצרים... ושאר הגשרים 'ושמדו' "עד החושך ובחושך"... נקל לשער את ההחלטה האוחזת עכשיו את סוסי המלחמה הוותיקים, רבי-אלופים ואלופים. היום ממלא חיל האוויר את תפקידו, ועכשיו מאמינים שניתן לשו"ב ול"צב את המערך.²³

מעניין לבחון את נקודת המבט של הצד המצרי על המצב ב-7 באוקטובר. מתאר גנרל שאזלי, רמטכ"ל מצרים באותה עת:

ביום ראשון, 7 באוקטובר, שובשו מערכי האויב לחלוטין. הוא נותר, למעשה, ללא שריון בתחום הטקטי... 18 שעות לאחר ראשית מתקפתו עדיין לא נראו סימנים להצטרפות כוחות המילואים של האויב למערכה... עבור שני הצדדים היה יום ראשון מירוא להשלמת ההכנות לקראת הקרב הגדול... יום ראשון היה אומנם שקט 'חסית' בשדה הקרב העיקרי, אך מהלומות האוויר של האויב נמשכו... עתה נודע לי שמתקפות האוויר של האויב הריסו מספר עצום של חלקי גשרים.²⁴

מחקר של צה"ל הגיע למסקנה הבאה:

בפועל לא היה במרחב הצליחה של ארמיה 3 שום גשר תקין החל מ-7 באוקטובר שעה 17:30 במשך לפחות 24 השעות שלאחר מכן. יתר על כן, שלושת הגשרים למעבר ריקים פעלו יחד רק החל מ-8 באוקטובר שעה 20:00. מצב זה נגרם כתוצאה מצירוף

ומייד. אם נפעל לפי הדוקטרינה [תקיפת טק"א ואחר-כך סיוע לכוחות היבשה], "תכן שנצליח בסופו של דבר לשתק את סוללות הטילים, אבל בנתיים - טנקים סור"ם כבר 'שלטו' על הירדן. ביקשתי בטלפון את מפקד חיל האוויר ואמרתי כי עליו להפעיל את מטוסי חיל האוויר באופן רצוף ומסיבי נגד השריון הסורי שפרץ באזור צומת רפיד. רק חיל האוויר יכול עכשיו לעשות זאת. אחרי-הצהריים היה לנו כוח שריון נוסף, אבל עכשיו האחריות עליו: אם לא כן נאבד את דרום רמת-הגולן, ומי יודע מה יהיה אחר-כך על עמק הירדן... זו הפעם הראשונה שדיברתי אל מפקד חיל האוויר בטון כזה ובתוכו כזה... זו הייתה הרבה יותר מהוראה - וכו' גם הרענו. על אף מערך סוללות הטילים הפציצו רביעיות חיל האוויר את ריכוזי השריון הסורי באזור חושניה, צומת רפיד ורמת-הגשרים ללא הרף.¹⁸

ההיענות של מפקד חיל האוויר הייתה מיידי. בתוך דקות ספורות החלו התקיפות. עד לשעה 10 בבוקר בוצעו 60 גיחות לתקיפה ברמת-הגולן! אחרי-הצהריים בוצעו עוד 40 גיחות. מספר הגיחות שבוצעו בלילה אינו ידוע. לתקיפות חיל האוויר הייתה השפעה מהירה ביותר על המשך הקרב:

בשעה 08:20 חזר שר הביטחון לתל-אביב, פגש את מפקד חיל האוויר וסיפר לו שמטוסינו השמידו טנקים ברמת-הגולן, בניגוד לטענת סגן-הרמטכ"ל שהדבר אינו בגדר האפשר. הוא שב וביטא את הערכתו לחיל האוויר בפגישה עם הרמטכ"ל בשעה 08:35 במילים: "פעילות חיל האוויר היא ההגנה על ארץ-ישראל... זה מה שמציל אותנו".¹⁹

אלוף מרדכי הוד היה אחראי על הסיוע האווירי בפיקוד צפון, וזו גרסתו על אירועי אותו בוקר: "את כל החלק הדרומי של הרמה החזקנו רק מהאוויר. לא נתנו להם לרדת לעין-גב. בגזרה שלנו לא היה טנק ישראלי אחד".²⁰

קרב הבלימה בדרום

בצהריים התברר לרמטכ"ל כי גם בחזית הדרום אין כוחות שיבלמו את זרימת הצבא המצרי מזרחה. שוב ניצב חיל האוויר מול נקודת שבר ונדרש למלא תפקיד חיוני בעצירת התקדמותו של הצבא המצרי לסיני. לאחר שאלוף פיקוד הדרום רמז על נסיגה למיצרי הגידי והמיתלה, הורה הרמטכ"ל בשעה 12:45 למפקד חיל האוויר להגביר את קצב הגיחות בחזית התעלה ולהפנות את המאמץ העיקרי לתקיפת הגשרים וטנקי האויב.²¹

מצרים, לפני שאוגדות המילואים נערכו בחזית, ובטרם הושגה עליונות אווירית בגזרה כלשהי. הפעילות האינטנסיבית של חיל האוויר בתנאים של נחיתות אווירית עלתה מחיר גבוה מאוד. הטבלה הבאה מתארת את קצב האבדות במשך המלחמה.

טבלה 3: אבדות המערך הקרבי של חיל האוויר במלחמה

(ענף מידע והיסטוריה של חיל האוויר)

שלב במלחמה	מטוסים	צוותי אוויר חללים ושבוים
	באחוזים	מספר
מערך הקרב		
ב-34 השעות הראשונות	7.2	
בארבעת הימים הראשונים	13.8	
במלחמה כולה	26.3	87 (46 חללים)

שיעור אבדות זה נחשב לגבוה מאוד. הוא עלול היה להביא את חיל האוויר לקו האדום שלו בתוך ימים מספר. בכל מלחמות ישראל ספג חיל האוויר אבדות כבדות, כבדות מדי, בתחילת המלחמה, אשר אילצו אותו למתן את קצב הלחימה שלו בהמשך. כדי להשיג אורך נשימה שומה על חיל האוויר לפעול לפי עקרון שימור הכוח; שמשמעותו היא החובה לשמר את כוחו של חיל האוויר עד לתום המלחמה ולאחריה.²⁵

לקחי המלחמה האווירית

מהו הלקח שניתן ללמוד? כיצד נכון עצמנו לקראת תרחיש שאיננו מסוגלים לשערו? דוקטרינה אווירית אינה מיועדת לחיל האוויר בלבד. היא חייבת להיות חלק אינטגרלי מתפיסת הביטחון של ישראל ושל צה"ל. יחד עם זאת חייב חיל האוויר לכלול בתהליכי קביעת ההחלטות שלו את האפשרות שיוכתבו לו מדיניות והחלטות הנוגדות את הדוקטרינה, את האינטרסים ואת דרכי הפעולה האופטימליות שלו, וזאת כדי להקטין ככל האפשר פערים צפויים בין תוכניותיו לבין תוכניות הדרג הצבאי העליון והדרג המדיני בשעת מלחמה. כמו כן שומה על חיל האוויר להקנות לדרגי הפיקוד הצבאי העליון וההנהגה המדינית הבנה מלאה של סוגיות אוויריות והכרה של מגבלות זרוע האוויר ושל יתרונותיה. ככל שההבנה והתיאום בין דרגי הפיקוד יהיו משופרים יותר, כך עשויים הפערים ביניהם להישאר בתחום סביר. הנהגה מדינית וצבאית אמורה לעצב את מדיניות השימוש בכוח הצבאי בכלל והכוח האווירי בפרט. מעצם טבעה היא גם

של קשיים טכניים... ומפעילות חיל האוויר הישראלי, אשר הצליח לפגוע בשני הגשרים בגזרת דיוויזיה 7 ולהוציאם מכלל פעולה (ואפשר שגם פגע בגשר שהוקם בגזרת דיוויזיה 19).²⁶

בחזית הדרום נלחמו חיילי צה"ל ברמה הטקטית באומץ ובהקרבה, אך צה"ל ברמה האופרטיבית והאסטרטגית נמצא במצב של צבירת כוח. למעשה, כפי שמדווח שאול, רק חיל האוויר עומד בפרץ באותו יום ומנסה לעכב את זרימת הצבא המצרי לסיני.

טבלה 1: מאמץ הבלימה של חיל האוויר ב-7 באוקטובר

(ענף מידע והיסטוריה של חיל האוויר)

זירה	גיחות	פצצות לסוגיהן
רמת-הגולן	129	1,010
תעלת סואץ	317	2,170
סה"כ	446	3,180

תרומות חיוניות אלה למהלך הבלימה ולהגנתם של כוחות צה"ל המתגייסים ושל העורף האזרחי התרחשו אף שבאותו יום ספג חיל האוויר מכה קשה במאבק מול מערכי הטק"א. בהמשך המלחמה, כאשר הופעלו מטוסי החיל על-פי הדוקטרינה, הם זכו בהצלחות ניכרות. דוגמאות אופייניות לכך הן השמדת מאות מטוסים בלחימה באוויר, השמדה הדרגתית של מערך טילי הטק"א של מצרים בחלקה השני של המלחמה והשמדה אינטנסיבית של כוחות יבשה, לאחר שנרכשה עליונות אווירית.

טבלה 2: חלוקת הגיחות לפי משימות ב-7 באוקטובר

(ענף מידע והיסטוריה של חיל האוויר)

סוג משימה	סוריה	מצרים	סה"כ
תקיפת כוחות יבשה	129	317	446
טק"א	120	100	220
שדות תעופה	-	43	43
פטרול ויירוט	128	325	453
סה"כ	377	785	1,162

אבדות חיל האוויר

ב-7 באוקטובר מילא איפוא חיל האוויר את המשימות הבאות: הגנה אווירית, תקיפת שדות תעופה, הוצאת חילות האוויר של האויב מהמאמץ ההתקפי, ובלית כוחות היבשה של סוריה ושל

עשויים הפערים ביניהם להישאר בתחום סביר. הנהגה מדינית אמורה לעצב את מדיניות השימוש בכוח הצבאי בכלל ובכוח האווירי בפרט וליטול על עצמה את האחריות לתוצאות הנובעות ממדיניות זו. חיל האוויר, אשר זקוק יותר מזרועות אחרות למרחבי פעולה גדולים, לשימוש במלוא עוצמתו הטכנולוגית ולחופש פעולה ברמה האופרטיבית. לכן הוא רגיש יותר לאילוצי הדרג המדיני והצבאי הבכיר. לכן חייבים מתכננים ומפקדים – גם בנקודות שבר – לבחון אילו חלקים מתורת הלחימה "לזרוק לפח" ולהשתמש במיירב "הבלוקים" שעדיין מתאימים.

מודיעין אווירי

במלחמת יום הכיפורים היה נתק חמור באיסוף מודיעין ובהספקת מודיעין לחיל האוויר – בעיקר מודיעין הקשור לתקיפת כוחות יבשה. הנתק נבע בראש ובראשונה מחלוקה לקויה

במלחמת יום
הכיפורים היה
חיל האוויר קטן
מכדי למלא את
כל משימותיו, כפי
שעולה מאירועי
ה-7 באוקטובר

מפקד חיל
האוויר (1973),
אלוף בני פלד

של אחריות, של סמכות ושל אמצעים. בעת לחימה, כאשר יש צורך במודיעין בזמן שימושי, בתקיפות גבוהה לרכישת מטרות ניידות רבות, יקשה על מערך מודיעין חיצוני לחיל האוויר לתת מענה שיספק את הצרכנים בחיל האוויר.

המפתח להצלחה הוא מודיעין מיידי, מדויק ותואם את צורכי חיל האוויר על כל הזירה בתדירות גבוהה.²⁸ ניתן להתגבר על המתח ועל הניגוד בין הדרישה למערך אווירי אוטונומי לבין אי-היכולת לגבות את הצורך במשאבים הנדרשים באמצעות דרך ביניים, שתהיה בנויה על ההנחות כי מערך מודיעין אווירי חייב להיות:

1. בעל אחריות וסמכות כוללות.
2. אוטונומי ואוטרכי ביכולתו לענות על הצרכים המבצעיים

מקור לאילוצים ולמגבלות, אשר חיוני כי מפקדי זרוע האוויר יטמיעו אותם בדוקטרינה האווירית. המגבלות העיקריות עשויות להיות: הגדרת הישגים נדרשים, תיחום מרחב הלחימה, משך הלחימה, הגדרת המשימות, תיחום האמצעים ודרכי השימוש בהם. חיל האוויר זקוק יותר מהזרועות האחרות למרחבי פעולה גדולים, לשימוש במלוא עוצמתו הטכנולוגית ולחופש פעולה ברמה האופרטיבית. לכן הוא רגיש יותר לאילוצי הדרג המדיני והצבאי הבכיר. לכן חייבים מתכננים ומפקדים – גם בנקודות שבר – לבחון אילו חלקים מתורת הלחימה "לזרוק לפח" ולהשתמש במיירב "הבלוקים" שעדיין מתאימים.

התאמה בין התפיסה והציפיות של הדרג המדיני, של המטכ"ל ושל חיל האוויר

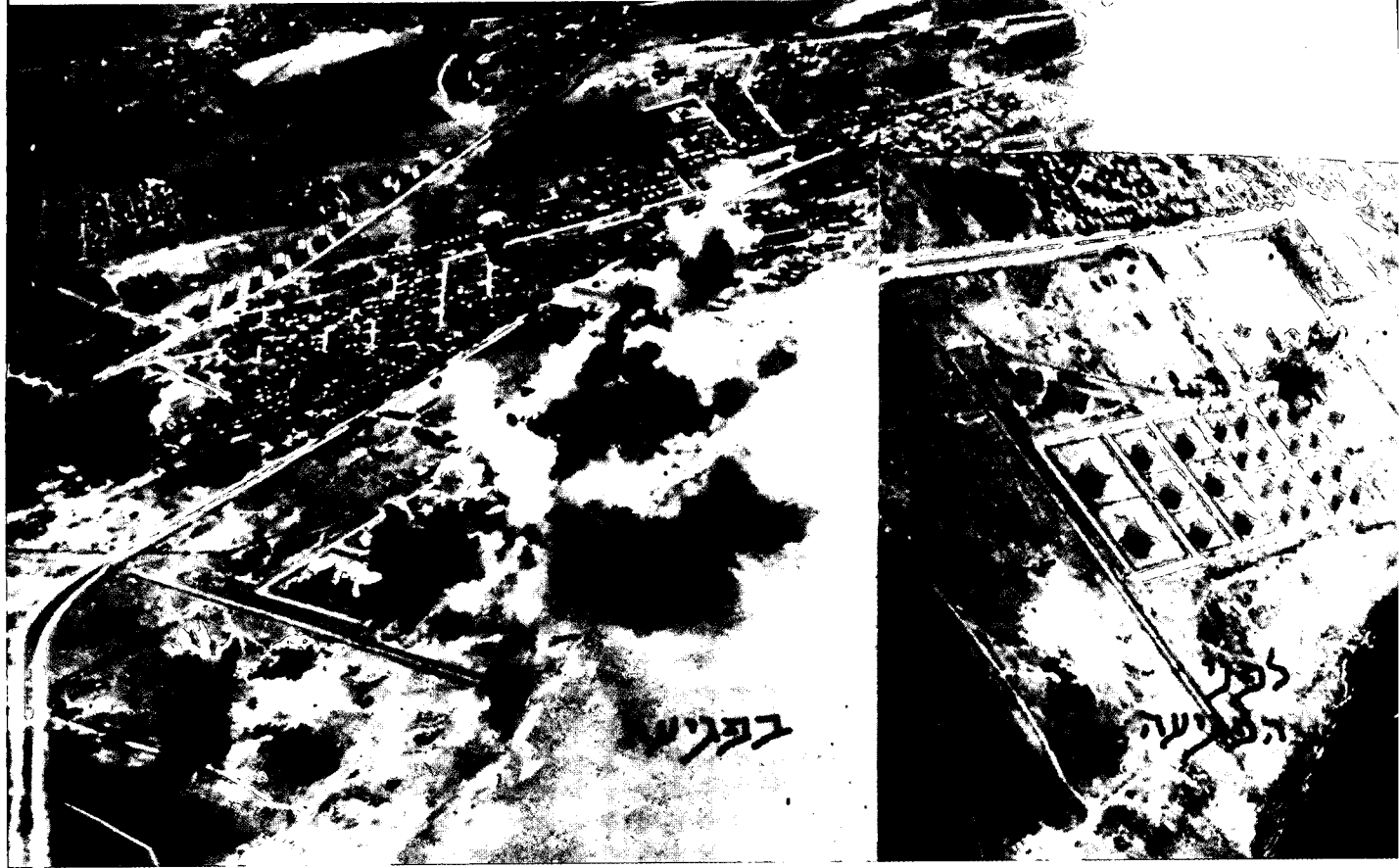
ב-7 באוקטובר נחשף חוסר התאמה חריף בין התפיסה של צה"ל ושל הדרג המדיני, כי חיל האוויר אמור לבלום כוחות פולשים החל מרגע חצייתם את קו הגבול, בעוד שתפיסת חיל האוויר הייתה כי יינתנו לו יומיים לרכישת עליונות אווירית על מערכי הטק"א, לפני שיעבור לתקיפת כוחות יבשה. חוסר התאמה דומה צפוי גם כיום. האם ישנה התאמה בין התפיסה והציפיות מחיל האוויר בסוגיה של תקיפת טק"ק ושל מניעת מטחי טילים על מדינת ישראל לבין היכולת המעשית של חיל האוויר למלא ציפיות אלה? יש לבחון ולאתר את "אזורי אי-ההתאמה" ולסגור את הפערים.

כפיפות חיל האוויר והשלכותיה

הדוקטרינה של חיל האוויר הישראלי בשנת 1973 התבססה על ההערכה כי האיום העיקרי על חופש פעולתו ועל האפקטיביות שלו נובע ממערכי ההגנה קרקע-אוויר של מצרים ושל סוריה. לכן ההנחיה הבסיסית קבעה כי יש להשמיד את מרבית המערכים האלה, לפני שיופנה הכוח להשתתפות בלוחמת היבשה. והנה, עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים התמוטטה למעשה ההגנה היבשתית על הגבולות, וזרוע האוויר נדרשה על-ידי הדרג המדיני והצבאי העליון – שר הביטחון והמטכ"ל – לפעול נגד הצבאות הפולשים בתנאים של נחיתות אווירית חמורה.

התוצאה של הניגוד בין דרישות הדרגים הגבוהים יותר לבין צורכי זרוע האוויר הייתה ספיגת אבדות גדולות תמורת בלימה חיונית, אך מוגבלת, של המתקפה בשתי החזיתות. האופן שבו הטיל שר הביטחון על מפקד חיל האוויר את האחריות להגנתם של רמת-הגולן ושל עמק הירדן מציג בחריפות את המתח בין הדרג המדיני לפיקוד של זרוע האוויר. לכן נוסף על האילוצים של תנאי הסביבה חייב הפיקוד של זרוע האוויר לקחת בחשבון את האפשרות שיוכתבו לו מדיניות והחלטות הנוגדות את הדוקטרינה, את האינטרסים ואת דרכי הפעולה האופטימליות עבורו²⁹ כדי להקטין ככל האפשר פערים צפויים בשעת מלחמה. לקח נוסף הוא כי שומה על זרוע האוויר ועל מפקדיה להקנות לדרגי הפיקוד הצבאי העליון ולהנהגה האזרחית הבנה מלאה של סוגיות אוויריות, של מגבלות זרוע האוויר ושל יתרונותיה. ככל שההבנה וההתאום בין דרגי הפיקוד יהיו משופרים יותר, כך

תקיפת טרמינל הדלק בלטקיה

אמצעים אלה.

אמצעים מסופחים: אמצעים המסופחים למערך המודיעין האווירי למבצע מסוים או לפרק זמן מסוים. בתקופת הסיפוח יש למערך מלוא הסמכות להפעיל אמצעים אלה.³¹

עצמאות לחיל האוויר בתקיפת כוחות יבשה

כדי שחיל האוויר יפעל בצורה יעילה ומכרעת נגד כוחות צבא היבשה של האויב, חייבת משימה זו להיות תחת אחריות חיל האוויר, ובידיו יהיו מלוא הסמכויות והאמצעים לביצוע משימה זו.³² הטכנולוגיה והדוקטרינה המתקדמות, שהוטמעו בחיל האוויר, מקנות לו יכולות חדשות ומשמעותיות ביותר בתקיפת כוחות יבשה. אחד הלקחים החשובים של מלחמת יום הכיפורים הוא כי יש לקבוע לחיל האוויר תפקיד יסוד שייקרא: השמדת כוחות יבשה באופן עצמאי. משמעותו של תפקיד יסוד זה היא הקניית היכולת, הדוקטרינה, האחריות והסמכות, הדרושות

בזמני תגובה קצרים, כגון טיפול באיומים ובמטרות עבור הלחימה השוטפת.

3. בהתאם למבצעי זרוע האוויר יוענקו למערך המודיעין האווירי סמכויות זמניות להפעלת אמצעי איסוף והערכת תוצאות הדרושים למבצעים אלה.³⁰

המשמעות של אחריות כוללת היא כי מערך מודיעין אווירי אחראי לספק לחיל האוויר מודיעין על שטחים גדולים בקבועי זמן קצרים על מגוון רחב של מטרות, של איומים ושל מערכות לחימה עבור כל סוגי הלוחמה האווירית ועבור כל מערכות הנשק שברשות חיל האוויר. לרוב אין בידי מערך המודיעין האווירי מלוא האמצעים הדרושים לו, כפי שאין למרכיבים אחרים של קהילת המודיעין. הגורמים לכך הם מצוקת משאבים וחוסר יעילות הנובע מכפילויות. כדי להתגבר על גורמים אלה יש לחלק את סך כל משאבי המודיעין, האמורים לשרת את חיל האוויר, לשתי קבוצות:

אמצעים אורגניים: אמצעים שהם חלק תקני וקבוע במערך המודיעין האווירי, ולמערך יש מלוא הסמכות להפעיל

למימוש תפקיד זה באופן עצמאי, ללא תלות במודיעין, בתיאום, ובקבלת החלטות מחוץ לחיל האוויר.³³

חשיבות שימורו של הכוח האווירי

השחיקה של הכוח האווירי בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים הדגישה את אחת מנקודות התורפה העיקריות של ישראל: הקושי לנהל מלחמה ממושכת ללא אספקה שוטפת מבחוץ. השאלה היא, האם הייתה לנקודת חולשה זו השפעה חזקה – ואולי אף מכרעת – על תוצאות המלחמה בחזית הדרום. הקרבות שהתנהלו בימים הראשונים למלחמה גרמו לשחיקה כה גדולה של מטוסים, של מערכות נשק ושל תחמושת, עד כי

גם דיין מתאר תחושה חריפה של מחסור:

אנו לא יכולנו ולא רצינו להרפות מדר'שתנו לנשק...
עד'פות ראשונה במעלה נתנו לתחמושת ולמטוסי קרב.
הברקנו וחזרנו והברקנו בקשות אישיות והסברים
מפורטים ומכאיבים שיש לנו צורך חיוני ומיידי
בפחנטומים נוספים.³⁵

החל מה-14 באוקטובר פעלה רכבת אווירית למילוי הצרכים הדחופים של צה"ל, ובכלל זה של חיל האוויר. רכבת אווירית זאת הבטיחה אספקה סדירה, שסייעה למבצעים ההתקפיים של צה"ל, אף שחלק מהאספקה לא הגיע לחזית.

ישראל, שנוקקה לסיוע מארה"ב במהלך
המלחמה ועמדה על סף ניצחון צבאי, נאלצה
לוותר עליו בשל תכתיב אמריקני. היד
האמריקנית שנתנה היא גם היד שלקחה

מטוס תובלה כבד אמריקני: "גלאקסי". "קרן" ברכבת האווירית לגשראל

צליחת התעלה בידי צה"ל בליל ה-16 באוקטובר וההסתערות מערבה ודרומה בגדה המערבית של תעלת סואץ שינו בעליל את פני המערכה. המירוץ לכיתורה של הארמייה השלישית אילץ את מצרים לבקש הפסקת אש, אך זו נכנסה לתוקף רק ב-24 באוקטובר, לאחר שהכיתור הושלם. אולם ארה"ב מנעה מישראל לקצור את פירות הניצחון הגדול,

ישראל נאלצה לפנות לארה"ב בבקשה שתספק לה את האמצעים החיוניים להמשך הלחימה. כדי להחיש את מילוי הצרכים רצתה ראש-הממשלה, גולדה מאיר, לצאת לווינגטון.
אנו זקוקים לעזרה היום, כי מחר אולי יהיה מאוחר מדי...
אני מוכנה לטוס לווינגטון בעידום שם כדי להיפגש עם
ניקסון... אני רוצה לטוס בהקדם האפשרי.³⁴

מעקרונות הלוחמה האווירית. כדי שחיל האוויר יהיה בעל מוכנות גבוהה, עליו להתבסס על כוח אדם סדיר גדול יחסית. כוח האדם של חיל האוויר – סדיר ומילואים כאחד – מאומן כך שיהיה כל הזמן ברמה גבוהה של מוכנות ושל כשירות לביצוע מגוון רחב של משימות. אימון כזה כרוך בשעות טיסה רבות ויקרות. יתר על כן, מוכנות ודריכות גבוהות מחייבות תשתיות מתאימות של דלק, של חימוש ושל חלפים, כדי שניתן יהיה לחמש את המערכות ולהכנין לחגימה בתוך זמן קצר ביותר. כמו כן יש לפתח ולרכוש מערכות לאיסוף מודיעין, לניתוח המידע ולהפצתו לצרכנים בזמן קרוב לאמיני. יש להטעייד במערכות שליטה ותקשורת ובמערכות ממוחשבות להעברה מהירה של הוראות ושל מידע נדרש ממרכזי השליטה למבצעים ובחזרה. כל אלה צורכים חלק ניכר ממשאביו של חיל האוויר.

ט"כ

הרעיון המרכזי במאמר זה הוא כי חיל האוויר תרם תרומה מכרעת לבלימת הכוחות הסוריים והמצריים, הגן באופן מוחלט על כוחות צה"ל בדרכם לחזית ועל האוכלוסייה האזרחית, תקף שדות תעופה וניטרל את חילות האוויר של מצרים ושל סוריה. אומנם במערכה של ה-7 באוקטובר לא עלה בידי חיל האוויר להתמודד בהצלחה עם מערכי טק"א, אלא שגורמי הכישלון היו בעיקרם מחוץ לחיל האוויר. למרות התרומה המשמעותית של חיל האוויר למהלכי המלחמה באותו יום מלווה אותו עד היום תחושת כישלון קשה. במשימה החשובה ביותר עבור חיל האוויר – השמדת הטק"א – הוא לא הצליח ב-7 באוקטובר, מכיוון שלא ניתן לו להילחם בהתאם לדוקטרינה שלו. אולם רק חיל האוויר יכול היה להציל את המדינה מסכנה לאומית קיומית מיידית באותו יום. הדרג המדיני והדרג הצבאי העליון דרשו מחיל האוויר להפוך את הדוקטרינה שלו על פיה ולפעול נגד הצבאות הפולשים לפני השגת עליונות אווירית, בתנאי נחיתות חמורים, ללא מודיעין ברור על מיקום הכוחות ועל המטרות שאותם נדרש לתקוף. כאשר המערכת האווירית פעלה נגד כוחות היבשה ללא תנאים בסיסיים נדרשים, באופן שלא התכוונה לקראתו, ללא אימון מקדים וטקטיקות מתאימות, אסור היה לצפות לתוצאות הנדרשות, ולמרות זאת עמד חיל האוויר בפרץ. הניגוד בין דרישות הדרגים הגבוהים יותר לבין צורכי זרוע האוויר גרם לחיל האוויר אבדות כבדות תמורת הצלחת הבלימה בשתי החזיתות.

ה-7 באוקטובר היה יום יוצא דופן במלחמת יום הכיפורים, בהתפתחות חיל האוויר, באתגרים שניצבו בפניו ובאופן שעמד בהם. הוא ניקה את השמיים עבור כוחות היבשה בדרכם לחזית, הוא ניטרל את חילות האוויר של סוריה ושל מצרים, הוא תקף

דהיינו להכניע את הארמייה השלישית באמצעות המצור. בשל הלחץ הכבד שהפעילו האמריקנים – כולל איום לספק בעצמם את צרכיה של הארמייה הנצורה – נכנעה ישראל והסירה את המצור. בעקבות זאת החלו שיירות מצריות להעביר מדי יום אספקה לנצורים. כתבה על כך גולדה מאיר:

הספקת המזון לארמייה השלישית לא נעשתה על ידינו מתוך מחווה הומניטרית, אלא משום שלא הייתה לנו בררה. המדינה היחידה המוכנה לסייע לנו בנשק היא ארה"ב, וזאת מול הסיוע העצום שמקבלות ארצות ערב. מי שמציע שננהל את המלחמה הזאת תוך קרע עם ארה"ב, מציע שאנחנו לא נוכל לזכות במלחמה הזאת.³⁶

ישראל, שנוקקה לסיוע מארה"ב במהלך המלחמה ועמדה על סף ניצחון צבאי, נאלצה לוותר עליו בשל תכתיב אמריקני. היד האמריקנית שנתנה היא גם היד שלקחה. הסיוע האמריקני המהיר אילץ את ישראל להיענות באותה מהירות לדרישות האמריקניות.

הלקח העולה משלבי הסיום של מלחמת יום הכיפורים הוא

כי על מנת שאפשר יהיה לנהל מו"מ מעמדת כוח בתום מלחמה, לא די לנצח בה, אלא יש לנצח בה תוך שמירה על עוצמת הצבא ועל איתנותה של המדינה. ובמילים אחרות: מוטב להסתפק בניצחון צנוע יותר, אך יקר פחות במנחים של שחיקה, כך שלא תוחרף בעקבותיו תלותה של המדינה בגורמי חוץ.

גודלו של הכוח האווירי

במלחמת יום הכיפורים היה חיל האוויר קטן מכדי למלא את כל משימותיו, כפי שעולה מאירועי ה-7 באוקטובר. האם הלקח נלמד? אין לשכוח כי מאז המלחמה נוספו לחיל האוויר משימות חדשות, ובהן המלחמה בטק"ק. לשם השוואה: כוח הטנקים של צה"ל גדל מאז מלחמת יום הכיפורים ביותר מ-200%. יש איפוא לפעול בנחישות כדי לסגור את הפערים בין תפקידי היסוד של חיל האוויר, משימותיו וההישגים הנדרשים ממנו לבין כוחו ויכולתו למלא אותם.

מוכנות ודריכות

ב-7 באוקטובר הצליח חיל האוויר לבלום את כוחות היבשה של סוריה ושל מצרים הודות למוכנות ולדריכות הגבוהות שלו, שהן

שדות תעופה, הפך את חילות האוויר של האויב לכוח מגן נטול יכולת תקיפה משמעותית, ומעל לכול – מנע מצבא סוריה לכבוש את דרום רמת-הגולן ולרדת לעמק הירדן ובלם את קצב העברת הצבא המצרי מעבר לתעלת סואץ ואת התקדמותו מזרחה. ואף-על-פי-כן נחשב יום זה כאחד הימים השחורים של חיל האוויר עקב חוסר ההצלחה להשמיד את מערך הטק"א הסורי. למעשה, עד עתה לא נעשה ניתוח יסודי של יום מכריע זה בהתפתחות חיל האוויר והשלכות מבצעי חיל האוויר ביום זה על מהלך המלחמה כולה. במשך כל יום הלחימה הארוך לא רוכז כוחו של חיל האוויר למשימה אחת. חיל האוויר פועל בדרך כלל לפי כלל מרוכך של עקרון ריכוז הכוח, הנקרא "הקצאת מסה קריטית למשימות". פירושו של כלל זה הוא כי תנאי בסיסי להצלחה הוא הקצאת מסה קריטית של כוח אווירי לביצוע כל משימה ומשימה. פיזור כוחות למשימות רבות בהקצאה שמתחת למסה הקריטית עלול לגרום לכך ששום משימה לא תבוצע כראוי.³⁷

ב-7 באוקטובר נדדש חיל האוויר לבצע מספר גדול מדי של משימות באמצעות כוח קטן מדי. מאז נוספו כמה תפקידים חדשים לחיל האוויר, כמו השמדת מערכי טק"ק, הגנה מפני טק"ק והשמדה עצמאית של כוחות יבשה. חיל האוויר גדל מאז מלחמת יום הכיפורים, אך האם במידה מספקת? האם כוחותיו מספיקים להקצאת מסה קריטית לביצוע כל התפקידים המוטלים עליו? המענה לשאלה זו חייב להטריד את קובעי ההחלטות ואת האחראים על הקצאת המשאבים לחיל האוויר.

תקורות

1. עזר ויצמן, **לך שמיים, לך ארץ**, מעריב, ת"א, 1975, עמ' 329.
2. חנוך ברטוב, **דדו: 48 שנה ועוד 20 יום**, כרך ב', ספריית מעריב, תל-אביב, 1978, עמ' 139.
3. משה דיין, **אבני דרך**, עידנים, ירושלים, 1976, עמ' 596.
4. אריה בראון, **משה דיין במלחמת יום הכיפורים**, עידנים, ירושלים, 1992, עמ' 94.
5. **ברטוב**, עמ' 51.
6. **שם**, עמ' 65.
7. אבי קובר, **הכרעה**, מערכות-משרד הביטחון הוצאה לאור, תל-אביב, 1195, עמ' 335.
8. מייכאל ששר, **שיחות עם רחבעם (גנדי) זאבי**, ידיעות אחרונות, תל-אביב, עמ' 169.
9. משה דיין, **שם**, עמ' 598.
10. **בראון, שם**, עמ' 98.
11. **ברטוב, שם**, עמ' 67.
12. חיים הרצוג, **מלחמת יום הדין**, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 1975, עמ' 248.
13. **גולדה מאיר, חיי**, ספריית מעריב, תל-אביב, 1975, עמ' 310.
14. **דיין, שם**, עמ' 596.

15. **דיין, שם**, עמ' 594-596.
16. **בראון, שם**, עמ' 96.
17. **שמואל גורדון, מסדר האבירים האחרון: אסטרטגיה אווירית מודרנית**, הוצאת רמות, תל-אביב, 1998, עמ' 37-38.
18. **דיין, שם**, עמ' 596-597.
19. **בראון, שם**, עמ' 94.
20. **ברטוב, שם**, עמ' 51.
21. **בראון, שם**, עמ' 96.
22. בנימין פלד, "אם תמשיכו לתכנן נסיגה, איימתי, אני חוזר לכאן עם עוזי ויורה בכולכם", **ביטאון חיל האוויר** מס' 118 (219), דצמבר-ינואר 1997-1998, עמ' 68-69.
23. **ברטוב, שם**, עמ' 70.
24. **סעד אדין א-שאולי, חציית התעלה**, מערכות, תל-אביב, 1987, עמ' 168-169; 173-174.
25. יונה בנדמן, "ארמייה 3 חוצה את תעלת סואץ. 8-6 באוקטובר 1973", **מערכות** 296, דצמבר 1984, עמ' 26-30.
26. **שמואל גורדון, קשתו של פאריס: טכנולוגיה, דוקטרינה וביטחון ישראל**, ספריית הפועלים, תל-אביב, 1997, עמ' 286-293.
27. Department of Defense (DoD), **Conduct of the Persian Gulf War. Final Report to Congress**. 2 Vols. and Appendixes, Washington D.C.: DoD; April 1992.
28. **שמואל גורדון, עליונות אווירית – הכרח או מותרות: מערכות** 348, יוני 1996, עמ' 2-20.
29. בנימין פלד, "מכתב", **מפרי עטם של מפקדים**, תל-אביב, חיל האוויר, נכתב כנראה ב-1978, עמ' 53-55.
30. **גורדון, מסדר האבירים האחרון**, עמ' 365.
31. **שם**, עמ' 359.
32. בנימין פלד, "לוחמת אוויר-שטח", **מערכות** 270-271, אוקטובר 1979, עמ' 69-71.
33. **גורדון, מסדר האבירים האחרון**, עמ' 60-62.
34. **גולדה מאיר**, עמ' 312.
35. **דיין, עמ' 627**.
36. **גולדה מאיר**, עמ' 320.
37. **גורדון, מסדר האבירים האחרון**, עמ' 149.

